

JOŽEF HOFFER - ARHITEKT BREZ MEJA

JOŽEF HOFFER - ARCHITECT WITHOUT FRONTIERS

Dr. sc. Metoda Kemperl

Oddelek za umetnostno zgodovino
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
Aškrečeva 2, 10000 Ljubljana

Republika Slovenija
metoda.kemperl@guest.arnes.si

Primljeno / Recieved: 11. 9. 2004.

Prihvačeno / Accepted: 30. 5. 2005.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 72 Hoffer, J.

72.034(497.5-3 Štajerska)7

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

SAŽETAK

Raziskovalci baročne umetnosti na območju Štajerske so se in se še večkrat soočajo s težavami, ki jih je leta 1918 povzročila delitev ozemlja nekdanje dežele in meja med novima državama. Dejstvo, da je bila nova politična meja žal večkrat projicirana tudi v 17. in 18. stoletje in pa jezikovne pregrade, so pripeljale do tega, da so avstrijski raziskovalci upoštevali samo umetnostne spomenike na njihovi strani meje, slovenski pa na slovenski. Takšno delo je pripeljalo do položaja, da so zbrani podatki o množici štajerskih umetnikov in naročnikov, ki so njihovo delo omogočali in spodbujali, velikokrat nepopolni, ugotovitve slovenskih in avstrijskih raziskovalcev pa se večkrat izključujejo.

Ključne riječi: Jožef Hoffer, arhitekt, baročna umetnost

Key words: Jožef Hoffer, architect, connoisseurs of Baroque

Tak primer je tudi mariborski arhitekt Janez Nepomuk Fuchs (1727-1804) in njegov opus. V avstrijski strokovni literaturi je že dolgo znan kot avtor dveh kvalitetnih poznobaročnih cerkva v St. Johann im Saggautal in Ehrenhausnu.¹ Število njemu pripisanih zlasti sakralnih stavb se je iz leta v leto povečevalo, tako da je bilo med njegova dela uvrščenih tudi veliko število stavb na slovenskem Štajerskem.² V slovenski umetnostnozgodovinski stroki se je za cerkve, ki so jih povezovali s Fuchsov imenom uveljavilo ime *sladkogorska skupina* (centralni štirilistni tloris, uporaba obočnega slavoloka).³

¹ Janeza Nepomuka Fuchsa in njegov opus je prvič predstavil Hans Riehl leta 1939 (Hans Riehl, Die Baukunst in Steiermark von etwa 1690 bis um 1780, *Die bildende Kunst in Österreich, Barock und Rokoko (von etwa 1690 bis um 1780)* (ur. Karl Ginhart), Baden bei Wien 1939, str. 135, 136). Glede na arhivsko dokumentirano gradnjo cerkve St. Johann im Saggautal je ta Fuchsu pripisal še cerkvi v Ehrenhausnu in Wiesu, pogojno obe cerkvi v Holleneggu ter zvonik v Gleinstättnu.

² Eva Kraft je Fuchsovemu opusu dodala Alojzijevo cerkev v Mariboru (Eva Kraft, Wolfgang Hagenauer und eine Gruppe nordosttirolischer Kirchenräume. Ein Beitrag zur Geschichte der Raumtypenbildung im Spätbarock, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XIV (XVIII)* 1950, str. 177-184), stopnišče mariborskega gradu pa mu je Fuchsu pripisal Hans Reuther (Hans Reuther, Eine Gruppe elliptischer Zentralraumkirchen des 18. Jahrhunderts in Steiermark, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 19, 1956).

³ Nace Šumi, Pregled baročne arhitekture v Sloveniji, Kronika: *Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, VIII/3, Ljubljana 1960, str. 172; Nace Šumi: *Ljubljanska baročna arhitektura*, Ljubljana 1961, str. 70, 94-103; Nace Šumi: *Baročna arhitektura*, Ljubljana 1969 (*Ars Sloveniae*), str. XXXVIII, XXXIX.

Ko se je v osemdesetih letih začelo bolj sistematično pregledovanje arhivskega gradiva na slovenskem Štajerskem, je predvsem Jože Curk objavil več člankov v zvezi z gradbeno zgodovino štajerskih mest v Sloveniji. Med drugim je objavil tudi nekatere biografske podatke o mariborskem arhitektu Jožefu Hofferju iz katerih je razvidno, da se je Fuchs leta 1762 poročil z njegovo vdovo in prevzel njegovo delavnico. Zato je Curk predvideval, da so vse stavbe, ki so nastale pred letom 1762 in ki so bile pripisane Fuchsu, v bistvu dela Jožefa Hofferja.⁴

Pri ponovnem pregledu arhivov, povezanih z gradbeno zgodovino cerkve St. Johann im Saggautal in drugih arhivov ter na podlagi stilnokritične analize se je izkazalo, da je vodilni mariborski arhitekt od 30-tih let dalje Jožef Hoffer, ki je na južnem Štajerskem prvi začel uporabljati t.i. deteljčasti oz. štirilistni in ovalni tloris s kapelami.⁵ Fuchs, ki je v njegovo delavnico v Maribor prišel najbrž okrog leta 1750, se je tako izkazal, da je leta 1757 postal vodja zidarjev oziroma polir. V St. Johannu je nato dobil dobro priložnost, da se nauči zidati velik projekt. Tako so vsa njegova nadaljnja dela, ki jih je sam načrtoval, posneta bodisi po zasnovi Sladke gore bodisi po zasnovi St. Johanna - torej po Hofferjevih cerkvah. Čeprav je bil Fuchs prav tako kvaliteten arhitekt, so njegove cerkve preprostejše, fasade niso več trikrat konkavno usločene, ampak ponavadi ravne, enostolpne, dekor pa je omejen ponavadi le na kapitele. Fuchs je imel v svoji delavnici mnogo zidarjev, ki so Fuchsovo tradicijo ponesli še daleč v 19. stoletje, tja do sredine 19. stoletja.

Glede na Hofferjeva arhivsko dokumenirana dela, to sta prezidava romarske cerkve v Kamnici (načrt je moral nastati med leti 1743 in 1747)⁶ in signiran in datiran načrt za prezidavo župnišča v Hočah (1757),⁷ pa tudi svojo hišo v Mariboru je gotovo prezidal sam, saj dekoracija kaže na nastanek v štiridesetih letih 18. stoletja, lahko Hofferju z gotovostjo pripišemo še druge stavbe. Cerkev v Kamnici zelo dobro kaže način in stil Hofferjeve gradnje. Na njegovi hiši v Mariboru opazimo vrsto tako značilnih dekorativnih elementov, da lahko zaradi tega v njegov opus uvrstimo vrsto drugih arhitektur.

Hoffer je arhitekt, ki je mariborsko stavbarstvo osamosvojil, saj je pred njim viden močan vpliv Gradca. Z Dunaja je prinesel nove rešitve, ki jih je po svoje oblikoval in razvil sebi lasten stil.⁸ S tem je Maribor postal nov center, ki je svoj vpliv širil navzven in izvažal ideje. Hofferjeva kvalitetna dela srečamo tako na avstrijskem Štajerskem, kot tudi v Hrvaškem Zagorju in Podravini. Severozahodna Hrvaška, ki meji na Štajersko, je namreč od 16. stoletja kot del Ogrske pripadala Habsburški monarhiji.⁹ Naslednik Fuchs je njegovo arhitekturo še bolj populariziral, saj je imel ogromno delavnico. Tako je tradicijo Hofferjevega in Fuchsovega stavbarstva moč

⁴ Jože Curk, Nekdanji jezuitski kolegij v Mariboru in njegov gradbeni mojster Janez Fuchs, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 54, 1983, str. 120; Jože Curk, Mariborski gradbeniki v času baroka in klasicizma, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 57, 1986, str. 306-309.

⁵ Metoda Kemperl: *Romarske cerkve-novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem: Arhitekturni tipi, poslikava, oprema*, Ljubljana 2001, tipkops doktorske disertacije, str. 167-170; Metoda Kemperl, Josef Hoffer: Ein neuer Name unter den steirischen Architekten des 18. Jahrhundert, *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* LVI, 2002, 2/3, str. 261-271.

⁶ Škofijski arhiv Maribor, Župnija Kamnica, fasc. 2, IV. St. Martin 10. Kirchenrechnungen. 1741.1742.1743.1744.1745 .1746.1747.1748.1749.1750., leto 1743; Kemperl 2001 (op. 5), str. 175, 176.

⁷ Steiermärkisches Landesarchiv, Geistliche Stiftungsakten 238/II. Teil 5 Kirchendachs=und Thurn Reparation, wir auch Gebäude Reparation bey dem Pfarrhof zu Kötsch betreffend, und diesfählige geld=Aushaffung; Kemperl 2001 (op. 4), str. 184, 185.

⁸ Za Hofferjevo šolanje in razvoj njegovih tipičnih tlorisov glej Kemperl 2001 (op.5), str. 192-197.

⁹ Povezanost severozahodne Hrvaške s Štajersko v času baroka je poudarila že Anđela Horvat (Anđela Horvat: *Između gotike i baroka: Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1600. do oko 1700.*, Zagreb 1975, str. 11; Anđela Horvat, Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, v: Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982, str. 4.

zaslediti v gradnji lokalnih delavnic še tja do sredine 19. stol., zlasti v odročnejših krajih, kot je Kozjansko in Hrvaško Zagorje.

Jožef Hoffer se je rodil v Mariboru ok. 1700 in tam 1764 tudi umrl. Že njegov oče Matija, po katerem je podedoval hišo na Gosposki 29 v Mariboru, je bil arhitekt.

Prvo njegovo večje delo je med 1735 in 1740 prezidana ladja župnijske cerkve na **Ponikvi**.¹⁰ Visoka ladja je pokrita s češko kapo, na vse štiri strani se odpira s plitvimi obočnimi slavaloki, a zasnova je še longitudinalna. Zunanji plašč je pravokoten z zaobljenimi vogali, fasada pa je triosna.

Naslednje večje Hoffejevo delo je, poleg že omenjene prezidave župnijske cerkve v Kamnici in prezidave lastne hiše v Mariboru, nova župnijska cerkev sv. Jerneja v **Rogatecu**, ki je bila zgrajena med leti 1738 in 1743.¹¹ Tlorisna zasnova je naslednja razvojna stopnja na poti do popolnega štirilistnega tlorisa. Češka kapa, ki pokriva osrednji del ladje, visi na

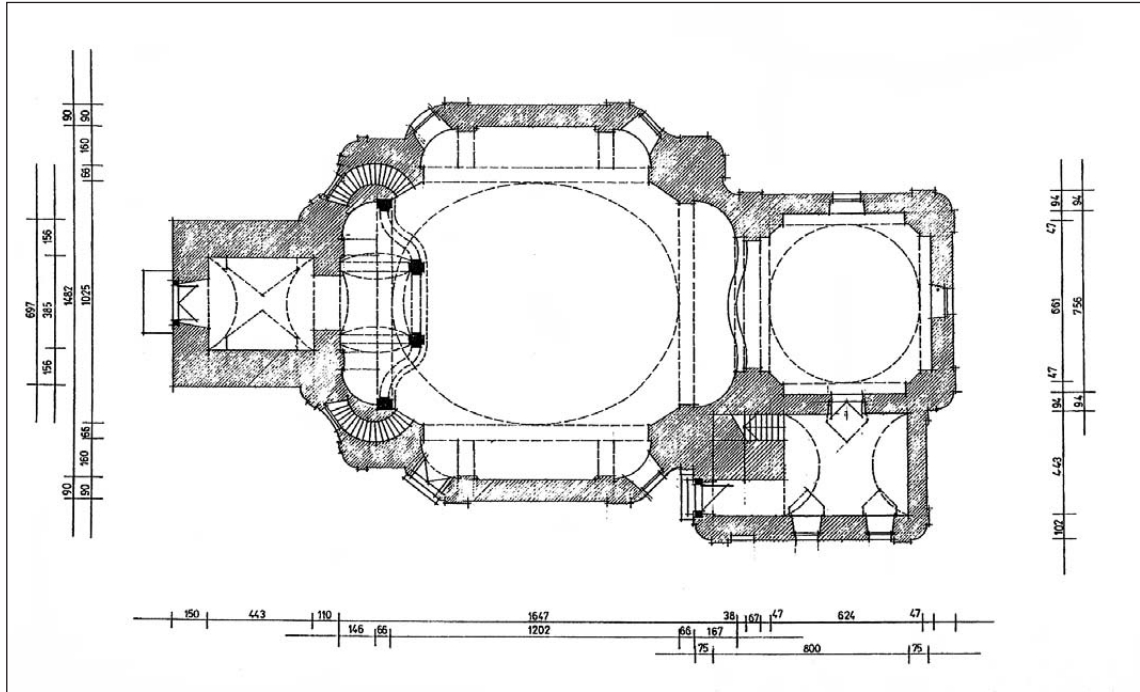
Ponikva, župnijska cerkev

Rogatec, župnijska cerkev, notranjščina

¹⁰ Kemperl 2001 (op. 5), str. 170, 171; Kemperl 2002 (op. 5), str. 263, 264. Pri obeh arhitektih so v razpravi naštetih le najpomembnejši spomeniki.

¹¹ Curk 1986 (op. 3), str. 305; Kemperl 2001 (op. 5), str. 172, 173; Kemperl 2002 (op. 4), str. 265.

Rogatec, župnijska cerkev, tloris

Maribor, Gosposka ulica 29

slopih, ki so proti notranjosti poševno prirezani. Dekoracija se omejuje na izredno kvalitetne kapitule in ornamentalno obdelan okvir oratorija nad zakristijo, kjer znova srečamo značilne elemente.

Hofferjevo delo je gotovo tudi v štiridesetih letih 18. stoletja prezidan in fasadiran dvorec **Zgornja Polskava**. Na to atribucijo kažejo vsaj trije elementi: fasada z izstopajočim rizalitom in

Maribor, stopnišče mestnega gradu

poudarjenim trikotnim čelom zgoraj, in kajpada motivni svet ornamentike v okvirih in poljih pod okni (volute, blazinasti kapiteli z luskami, mrežasta in trakasta ornamentika).¹²

Zelo podoben Hofferjevi hiši in dvorcu Zgornja Polskava je дворец **Gornja Bedekovčina**, datiran na kartuši portala z letnico 1750.¹³ Za Hofferjevo avtorstvo načrta pričajo enaka zasnova, kompozicija fasade, popolnoma enaki detajli, le vse je bolj skromno. Med leti 1747 in 1749 je grof Henrik Adam Franc Brandis dal pozidati sedanje stopnišče **mariborskega mestnega gradu**.¹⁴ Na Hofferja namiguje že sam koncept s trikotnim čelom poudarjenega osrednjega rizalita, pa tudi profilacija zidcev in čela se dobro ujema s tisto na fasadi cerkve v Ehrenhausnu.

Vrhunec Hofferjeve ustvarjalnosti predstavljata romarski cerkvi na Sladki gori in v Ehrenhausnu. Pri obeh cerkvah postane osrednji prostor popolnoma centralen, slopi pa so konveksno zaobljeni. Ker je tako prostor praktično izgubil ostre robove, se stavbne mase zlijejo v celoto. To še posebej velja za sladkogorsko cerkev, ki so jo takoj po postavitvi v celoti poslikali in jo opremili z oltarji, spovednicami in klopmi.

Kdaj natančno so začeli z gradnjo cerkve na **Sladki gori**, ni znano (staro cerkev na tem mestu so razen zvonika podrli leta 1743), vendar je bila gradnja končana vsaj že leta 1751, saj je bila cerkvena notranjščina poslikana v letih 1752 in 1753, stavba pa je bila posvečena leta 1754.¹⁵ Hoffer je uporabil stari zvonik in dal prizidati še njegov pendant, med njima pa je postavil vhodni del z zanimivo trikrat konkavno triosno fasado. V tlorisu je to prva Hofferjeva popolnoma centralna stavba.

¹² Renata Novak: *Jožef Hoffer in štajerska baročna arhitektura druge tretjine 18. stoletja*, Ljubljana 1996, tipkopijske diplomske naloge, str. 62, 63. Ohranil se nam je račun zidarskega mojstra Janeza Räßla iz leta 1744, za polirska, mojstrska in zidarska dela, a gotovo je bil on le polir, torej izvajalec gradnje; Kemperl 2001 (op. 4), str. 174.

¹³ Mladen Obad-Ščitaroci: *Dvorci i perivoji hrvatskoga Zagorja*, Zagreb 1991, str. 62-67.

¹⁴ Kemperl 2001 (op. 5), str. 176, 177; Kemperl 2002 (op. 5), str. 266, 267.

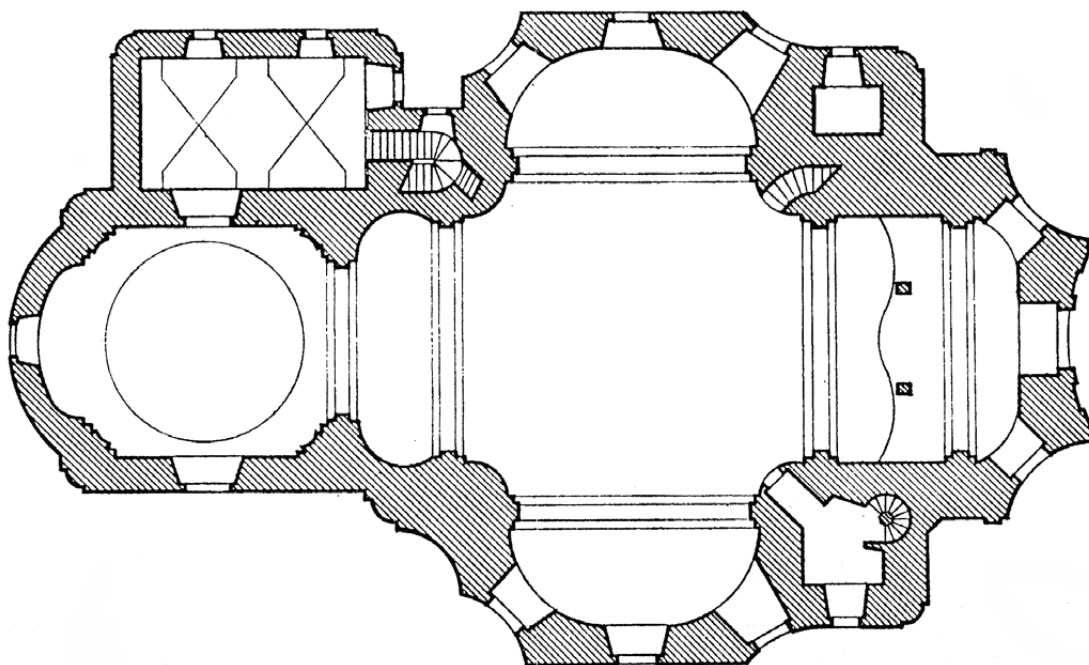
¹⁵ Sergej Vrišer, *Sladka gora*, Ljubljana 1979, str. 4 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov 21); Kemperl 2001 (op. 5), str. 177, 178; Kemperl 2002 (op. 5), str. 267.

Sladka gora, župnijska cerkev

Sladka gora, župnijska cerkev

Sladka gora, župnijska cerkev, tloris

Temeljni kamen za cerkev v **Ehrenhausnu** so položili leta 1751 in ker so cerkev dogradili le dve leti pozneje, so jo leta 1754 lahko že blagoslovili.¹⁶ Tloris je popoln štirilist; fasada je enostolpna in bogato okrašena. Tu spet srečamo vse dekorativne elemente, ki krasijo Hofferjevo

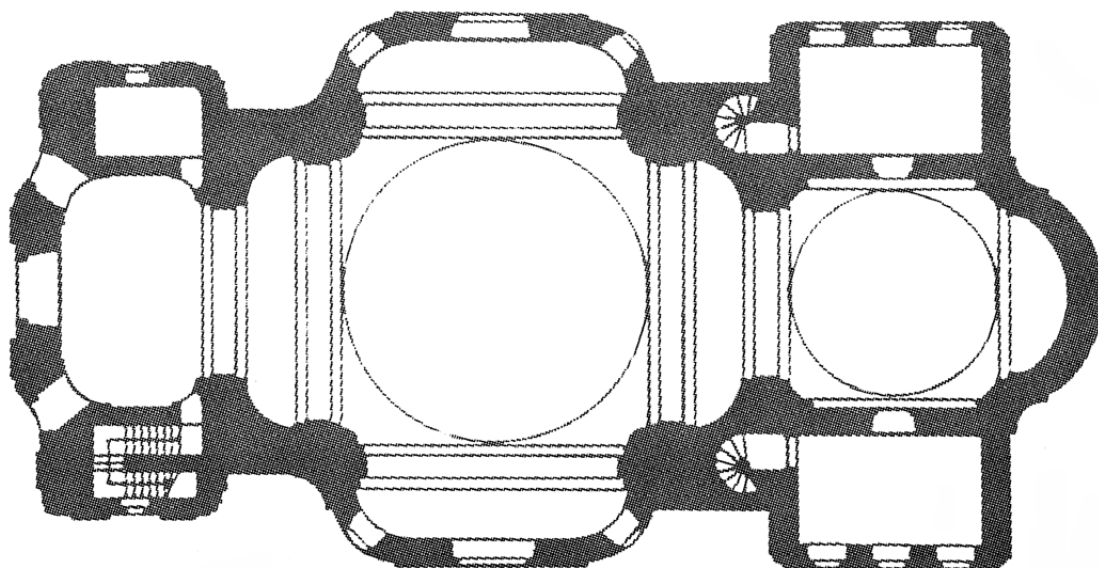
¹⁶ Horst Schweigert, *Die Pfarrkirche und das Eggenberger Mausoleum in Ehrenhausen*, Salzburg 1996, (Christliche Kunststätten Österreichs, 294), str. 3-15; Kemperl 2001 (op. 5), str. 178, 179; Kemperl 2002 (op. 5), str. 267, 268.

hišo v Mariboru: palmete in svitkaste kapitele z luskinami, blazinaste motive z luskami, značilne okvirje oken in vrat, v notranjščini pod pevskim korom opazimo značilno svitkasto konzolo.

Istočasno s cerkvijo v Ehrenhausnu so gradili romarsko cerkev na **Trškem vrhu nad Krapino (Hrvaška)**. Načrt je najbrž nastal leta 1749 ali 1750, ko so cerkev začeli graditi. Prvič je bila posvečena leta 1752, ko je bil zgrajen prezbiterij, in drugič leta 1761, ko je bila dograjena celotna stavba. Z njeno gradnjo je povezano ime Josipa Javornika,¹⁷ a ker je cerkev na Trškem vrhu tako podobna cerkvama na Sladki gori in v Ehrenhausnu, lahko sklepamo, da je bil le vodja gradnje. Poleg zasnove se pri cerkvah prav tako ujemajo profili zidcev in vsi dekorativni elementi.

Sladka gora, župnijska cerkev, notranjščina

Ehrenhausen, župnijska cerkev, tloris

¹⁷ Horvat 1982 (op. 9), str. 48.

Ehrenhausen, župnijska cerkev

Leta 1753 ali nekaj prej je nastal načrt za župnijsko cerkev v **St. Johann im Saggautal**, saj ga je škof prav tega leta potrdil.¹⁸ Cerkev so začeli graditi leta 1755, gradnja pa je bila v grobem končana leta 1760.¹⁹ Cerkev se po tipu razlikuje od prejšnjih Hofferjevih cerkva, saj gre za ovalen tloris s po tremi kapelami na vsaki strani, vendar tip fasade in dekorativni elementi ostajajo isti. Čeprav je fasada že nekoliko strožja in bolj umirjena, še vedno vsebuje vse dekorativne elemente, ki so bili v rabi v štiridesetih letih, na primer na Ponikvi in Hofferjevi hiši v Mariboru. Že prej smo omenili, da je Hoffer izrisal načrte, Fuchs pa je bil vodja gradnje.

Cerkev sv. Katarine v **Malem Bukovcu** (pri Ludbregu), zgrajene med leti 1757 in 1758 je zelo preprosta stavka s kvadratno ladjo, obojano s češko kapo in prav takim prezbiterijem z elipsastim zaključkom. Fasada je preprosta enostolpna z le naslikanimi volutami. Glede na vizitacijsko poročilo je cerkev delo Jožefa Hofferja,²⁰ a gotovo je on le poslal načrt, gradnjo pa je vodil manj več gradbenik.

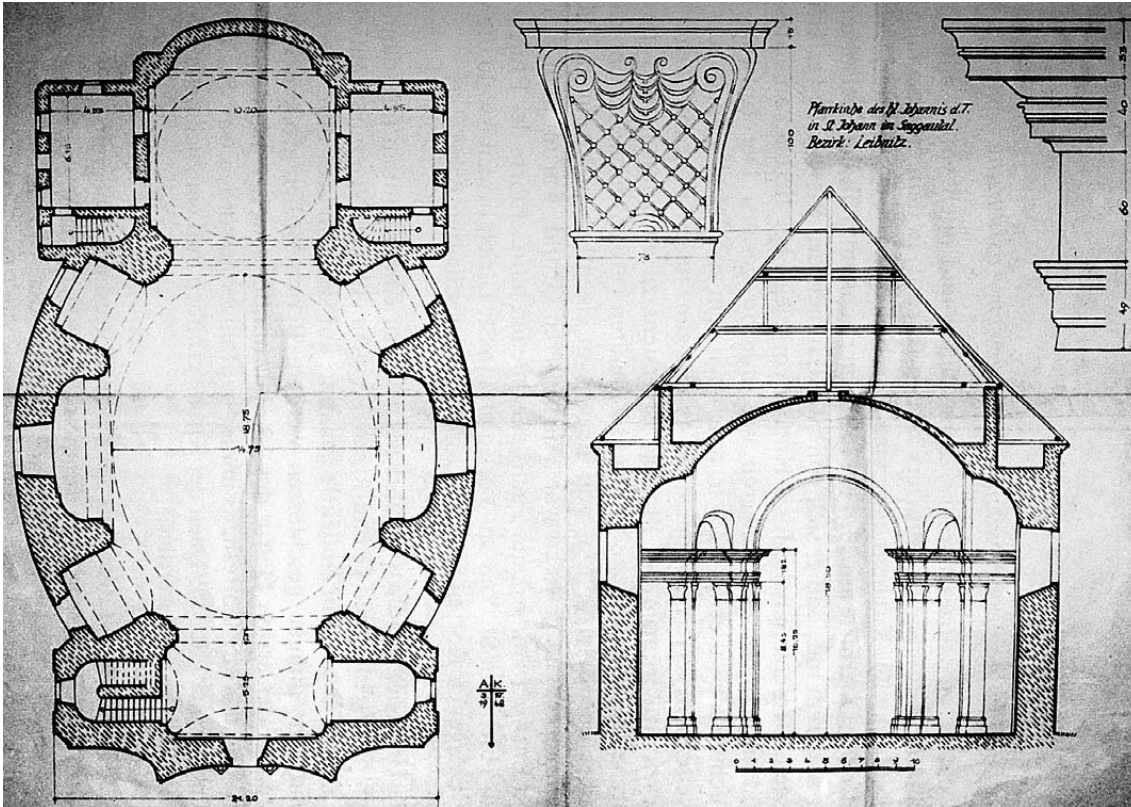
Janez Nepomuk Fuchs se v arhivih prvič pojavi leta 1757 kot mariborski zidarski mojster. Rodil se je leta 1727 v Šleziji, umrl pa v Mariboru leta 1807.²¹ Toda če je vodil tako zahteven projekt, kot je bila gradnja cerkve v St. Johannu, je moral biti v Mariboru že nekaj let prej, tako da ga je Hoffer spoznal in mu zaupal sodelovanje. Fuchs je pri svojih kasnejših projektih vedno uporabljal poenostavljene Hofferjeve tlorise in narise in ker je prevzel celo njegov dekorativni repertoar, lahko rečemo, da se je v celoti izoblikoval pri svojem predhodniku. 19. marca 1762 je bil sprejet v mariborski zidarski ceh kot mojster in že slaba dva meseca pozneje se je poročil s

¹⁸ Rocus Kohlbach: *Steirische Baumeister*, Graz 1961, str. 236.

¹⁹ DAG, Rochus Kohlbach: *Kirchen - und Schlösserrechnungen*. Kopie, Original Manuskript im Bundesdenkmalamt-Graz, II/1, St. Johann im Saggautal str. 549-555; DAG, *Visitations=Protokoll 1760-1664*, fol. 83, 28. julij 760; Kemperl 2001 (op. 5), str. 167-169, 180, 181; Kemperl 2002 (op. 5), str. 262.

²⁰ Katarina Horvat Levaj; *Sakralna arhitektura, v: Ludbreška pokrajina: Umjetnička topografija* (ur. Katarina Horvat - Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb 2003, str. 132, katalog str. 238, 239.

²¹ Jože Curk, Johann Nepomuk Fuchs, v: *Enciklopedija Slovenije*, 3, Ljubljana 1989, str. 159, 160.

St. Johann in Saggautal, župnijska cerkev, tloris

St. Johann in Saggautal, župnijska cerkev, notranjščina

Hofferjevo vdovo Barbaro. Na začetku naslednjega leta je prisegel kot mariborski meščan, leta 1764 pa je že bil predstojnik ceha. Ker je podedoval priznano in ustaljeno delavnico je zelo obogatel.²²

Raziskave kažejo, da je bila gradnja cerkve v **Kostrivnici** prvo večje Fuchsovo samostojno delo. Novo cerkev, katere gradnjo so podprli grofje Leslie, lastniki rogaške gosposčine, so zgradili med leti 1766 in 1768.²³ Spet gre za centralen deteljičasti tloris, a ta ni več izveden tako virtualno kot Hofferjevi. Proti konham prostor ne prehaja direktno, temveč skozi vmesno območje banjasto obokanih, s pilastri in oprogami omejenih pasov. Ker zunanji plašč sledi notranji lupini zunanjščina spominja na cerkev v St. Johannu. Notranji venčni zidec je ozek in preprosto profiliran, pilastri so brez kapitelov, pa tudi sicer je notranjščina brez štukiranega okrasa.

Vzporedno z zidavo kostrivniške cerkve je potekala barokizacija romarske cerkve na **Frauenbergu pri Lipnici** (na zunanjščini prezbiterja je letnica 1766, notranjščina pa je bila poslikana že dve leti pozneje). Prvič je bilo delo pripisano Fuchsu v Dehiu,²⁴ kar pa z lahkoto potrdimo. Gre za isti način barokizacije starejše cerkve, ki ga je Hoffer uporabil pri cerkvi v Kamnici. Ladja je dvopolna, enako širok prezbiterij pa je enopolen z apsidalnim zaključkom. Zidci na notranjih stenskih slopih so enako profilirani kot tisti v cerkvi v Kostrivnici. Med prezbiterijem in ladjo je slop med pilastri polkrožno zaobljen, kot tudi slavolok nad njim-motiv, ki ga srečamo v cerkvi v St. Johann in Sagautall in v cerkvi v Wiesu.

Naslednji velik projekt je bila gradnja nove jezuitske **cerkve sv. Alojzija v Mariboru**, ki je ob podpori grofice Ane Stubenberg tekla v obdobju od 1767 do 1770. Pri konceptu se je Fuchs očitno naslonil na cerkev v St. Johannu, le da ga je poenostavil. V tlorisu ima ovalna notranjščina ladje pare kapel, od katerih sta srednji dve višji in širši. Vse kapele imajo pravokotni tloris in so pokrite z banjastim obokom, nad njihovim osrednjim delom pa se pne češka kapa. Prezbiterij je kvadraten z elipsastim zaključkom. Fasado so leta 1849 močno spremenili, a ji leta 1982 kljub rekonstrukciji niso vrnili popolne prvotne podobe.²⁵

V Deželnem arhivu v Gradcu hranijo Fuchsov načrt za novo cerkev na **Vurberku** in za tamkajšnjo vikariatno hišo.²⁶ Načrt za cerkev je bil izdelan najbrž leta 1772, saj je grof Attems dobil dovoljenje za gradnjo leta 1773, stavba pa je bila zgrajena do leta 1776.²⁷

Vurberg, podružnična cerkev

²² Curk 1986 (op. 4) 1986, str. 307.

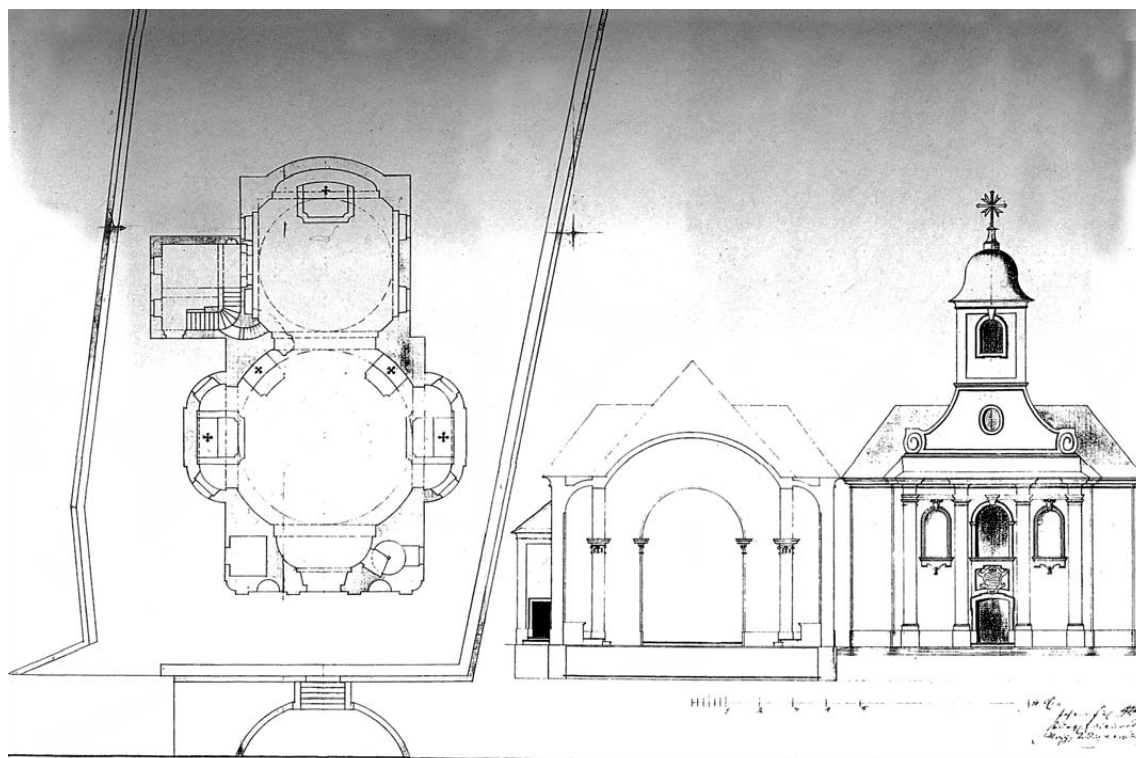
²³ Curk 1986 (op. 4), str. 308; Kemperl 2001 (op. 5), str. 186; Kemperl 2002 (op. 5), str. 270.

²⁴ *Steiermark (ohne Graz)*, Wien 1982 (Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs), str. 109; Curk 1986 (op. 4), str. 309; Kemperl 2001 (op. 5), str. 186, 187; Kemperl 2002 (op. 5), str. 270.

²⁵ Curk 1983 (op. 4), str. 107; Kemperl 2001 (op. 5), str. 187; Kemperl 2002 (op. 5), str. 271.

²⁶ Steiermärkisches Landesarchiv, Geistliche Stiftungsakten fascikel 314, št. 8. Načrt je objavljen v Kohlbach 1961, str. 459.

²⁷ Kohlbach 1961 (op. 18), str. 461; Curk 1983 (op. 4), str. 308; Kemperl 2001 (op. 5), str. 187, 188; Kemperl 2002 (op. 5), str. 270, 271.

Vurberg, podružnična cerkev, načrt

Načrt je predvideval popolnoma centralno notranjščino ladje z močno konkavno posnetimi vogali. Ta prostor naj bi se na tri strani odpiral v konhe, od katerih sta dve stranski kapeli, tretja pa vhodni del. Proti prezbitteriju naj bi prostor prehajal preprosto, s slavalokom. Kvadratni prezbitterij s porezanimi vogali in apsidalnim zaključkom naj bi bil svoden s češko kapo. Fasada naj bi bila enostolpna triosna. Izvajalci so se načrta držali le pri zidanju fasade in prezbitterija. Zaobljen prostor v notranjščini sicer tvori plitvi kapeli, ki pa na zunanjščini ne izstopata iz pravokotne ladje.

Zanimivo pa je, da so ta Fuchsov načrt pozneje (1782) uporabili pri gradnji župnijske **cerkve sv. Martina v Dvorjanah**, ki stoji ob vznožju vurberškega hriba.²⁸ Po načrtu se zgleduje tudi profilacija venčnega zidca v notranjosti, le da kapiteli niso izdelani. Istočasno in po istem načrtu kot cerkev v Dvorjanah so med leti 1781 in 1782 zgradili novo župnijsko cerkev v **Brežicah**.²⁹

Leta 1773 je župnik Jožef Rosenbichl prosil za postavitev novega župnišča in obnovo gotske župnijske cerkve v **Selnici ob Dravi**.³⁰ Predračun je izdelal Janez Fuchs, ki je cerkev očitno kmalu zatem tudi barokiziral in ji prizidal še eno kapelo. Ladja je dvopolna, obokana s češkimi kapama, prezbitterij pa je enopolen s prav takim obokom. Kapiteli so blazinasti, okrašeni z

²⁸ Župnijski arhiv Dvorjane, Župnijska kronika; Curk 1986 (op. 4), str. 309. Zvonik je starejši (datiran z letnico 1578); Kemperl 2001 (op. 5), str. 188; Kemperl 2002 (op. 5), str. 271. Izvedeni vurberški cerkvi pa je zelo podobna kapela Ranjenega Kristusa v Kostelu v Hrvaškem zagorju, zgrajena med 1771 in 1775, zato jo Dubravka Botica pripisuje Janezu Fuchsu (Dubravka Botica: *Sakralna arhitektura Vrbovečkog arhidiakonata od 17. do sredine 19. stoljeća*, Zagreb 2003, tipkopis magistrske naloge, str. 58, 59).

²⁹ Kemperl 2001 (op. 5), str. 190. Atribucijo je potrdil arhivski zapis (Barbara Murovec, Župnijska cerkev sv. Lovrenca kot umetnostnozgodovinski spomenik, v: *Župnija sv. Lovrenca v Brežicah: Ob 220-letnici župnijske cerkve*, Brežice 2003, str. 146).

³⁰ Steiermärkisches Landesarchiv, Geistliche Stiftungsakten, 410/9; Kemperl 2001 (op. 5), str. 189; Kemperl 2002 (op. 5), str. 271.

motivom palmete (kot na zunanjščini cerkve na Sladki gori), zidec je podobno profiliran kot v cerkvi v Kostrivnici ali na Frauenbergu. Pod pevskim korom je motiv svitkaste konzole. Naslednji velik Fuchsov projekt je bila gradnja romarske cerkve v **Wiesu**, ki je trajala od leta 1774 do leta 1779.³¹ Cerkev je preprostejša, centralno zasnovana, z bogato profilirano enostolpno fasado.

Cerkev v **Nestelbachu** je manjša pravokotna cerkev s triosno pilastrsko enostolpno fasado, katere stranski osi sta rahlo konkavno usločeni.³² Notranjščina ladje je podobno oblikovana kot tista na Vurberku. Oblika portala in okras sta značilno Fuchsova, njegovo domnevno avtorstvo pa posredno podpira tudi podatek, da je bila leta 1775 v cerkvi neka Fuchsova ustanova.³³ Enako kot pri nestelbaški cerkvi je koncipirana tudi fasada romarske cerkve sv. Patricija v Holleneggu, le da je ta skoraj brez okrasa. Zaradi tega bi jo lahko znova pripisali Fuchsu.³⁴

Za dvorec **Zaježda** je že Vladimir Marković zapisal, da določene značilnosti kažejo sorodnost s cerkvijo v Selnici ob Dravi.³⁵ Ker je prezidava cerkve v Selnici sedaj arhivsko dokumentirana Fuchsovo delo in ker se koncept dvorca in koncept fasade, kot tudi detajli in dekoracija ujemajo z njegovim stilom, je to gotovo njegovo delo. Gospoščino Zaježda je leta 1536 dobila družina Patačić (Patachich). Na današnjem mestu so dvorec pozidali malo pred 1740. Sedanje stanje pa seveda ni iz tega časa, ampak je plod prezidave v sedemdesetih ali osemdesetih letih 18. stoletja.³⁶

Ena zadnjih večjih Fuchsovih del je projektiranje župnijske cerkve v Pregradi, ki je bila sezidana med 1803 in 1818 in je izredno monumentalna stavba, ki po kvaliteti v Zagorju precej izstopa.³⁷ Cerkev je po konceptu enaka alojzijevi cerkvi v Mariboru. Arhivsko je izpričano, da je načrte je v devetdesetih letih izdelal nek mariborski stavbenik. A fasada je že popolnoma klasicistična in gotovo izdelana kasneje po drugem načrtu.

V sredini tridesetih let 18. stol. se je južnoštajerska gradbena dejavnost s centrom v Mariboru začela počasi osamosvajati od graške oz. dunajske arhitekture. Glavni protagonist osamosvajanja, ki razvije sebi lasten stol, je bil Jožef Hoffer, ki ga je nasledil Janez Fuchs, njegova tradicija pa se v lokalnih delavnicah nadaljuje še do sredine 19. stoletja. Dejavnost je bila tako močna in vplivna, da spomenike te skupine poznoštajerske arhitekture srečamo na severu do Nestelbacha pri Gradcu, na vzhodu do Gore Oljke, na zahodu pa do Zaježde v hrvaškem Zagorju.

Mislím, da si skupina poznobaročne štajerske arhitekture zaradi kvalitete in zasluži nadaljnjo obravnavo, v katero pa bi morali biti poleg slovenskih vključeni tako avstrijski kot hrvaški raziskovalci.

³¹ Franz Kraus: *Pfarr- und Wallfahrtskirche zum gegeisselten Heiland auf der Wies*, Graz 1995, str. 12-15, 22-24; Kemperl 2001 (op. 5), str. 189; Kemperl 2002 (op. 5), str. 271.

³² Glede fasade je najbrž naročnik zahteval, naj bo podobna fasadi Barmherzigenkirche v Gradcu, ali pa se je arhitekt sam pri tej cerkvi inspiriral.

³³ Steiermärkisches Landesarchiv, Geistliche Stiftungsakten 558, 5, 6a; Kemperl 2001 (op. 5), str. 191; Kemperl 2002 (op. 5), str. 271.

³⁴ Kemperl 2001 (op. 5), str. 191; Kemperl 2002 (op. 5), str. 271.

³⁵ Vladimir Marković: *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb 1975, str. 14, 15, 100, 101, Ščitaroci 1991 (op. 12), str. 312-315.

³⁶ Dvorec je tako po zasnovi kot v dekoraciji izjemno podoben dvorcu Betnava pri Mariboru, ki ga bomo morali v prihodnje prav tako obravnavati v krogu Fuchsovih projektov.

³⁷ Đurđica Cvitanović: Johann Fuchs projektant Župne crkve u Pregradi, *Peristil. Zbornik radova za povijest umjetnosti* XXXVIII, 1995, str. 121-128.

SUMMARY

Experts and connoisseurs of Baroque art in Styria have again faced the difficulties, caused by 1918 split of the Austro-Hungarian Empire, resulting in new states, with their own borders and frontiers. The fact, that helped dissolution of the joint state was a new political borderline, already projected in 17th and 18 century, as well as the language barriers, led the Austrian art experts to include artefacts and arts only found only on their and Slovenian side of the border. In turn, it resulted in loss of data on majority of artists and their Maecenas, under whose patronage the artworks emerged, these data were so incomplete, so that often Slovenian and Austrian experts excluded arts or artworks from each other lists or records.

